

УДК 811.161.2'282(477.41/42)

Марєєв Д. А.

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ДИНАМІКОЮ НАГОЛОШЕННЯ В СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті проаналізовано деякі тенденції наголошення в українських східнополіських говірках. На основі зіставлення матеріалів «Атласу української мови» (середина ХХ ст.) і власних експедиційних записів автора 2010–2016 рр. визначено, які форми в досліджуваних говірках зберегли наголосові ознаки середини ХХ ст., які збільшили або зменшили функційну активність. Визначено причини змін наголошення окремих словоформ.

Ключові слова: східнополіські говірки, наголос, акцентний тип, інтерференція.

Марєєв Д. А. Из наблюдений над динамикой акцентирования в восточнопопелесских говорах. – Стаття.

В статье представлены некоторые тенденции акцентуации в украинском восточнопопелесском говоре. На основе сопоставления материалов «Атласа украинского языка» (середина ХХ в.) и собственных экспедиционных записей автора 2010–2016 гг. определено, какие акцентные формы в исследуемых говорах сохранили признаки середины ХХ в., какие увеличили или уменьшили функциональную активность. Определены причины изменения ударений в отдельных словоформах.

Ключевые слова: восточнопопелесские говоры, ударение, акцентный тип, интерференция.

Marayev D. A. From Observations of the Accentuation Dynamic in Eastern Polesian Dialect. – Article.

The article presents some tendencies of accentuation in the Ukrainian Eastern Polesian dialect. Based on the comparison of the materials of the Ukrainian Language Atlas (middle of the 20th century) and the author's own expedition records in 2010–2016 it was determined accent forms in the dialects of the investigated area which retained the signs of the middle of the 20th century and which increased or decreased their functional activity. The reasons for the change were determined.

Key words: Eastern Polesian dialects, accent, accent type, interference.

Визначення проблеми. У сучасних дослідженнях із діалектології науковці дедалі частіше акцентують увагу на динамічних процесах у мовній системі. Вивчення мовних змін дає змогу виявити нові діалектні риси та простежити занепад старих. Незважаючи на наявність ґрунтовних праць із проблем мовної динаміки в українській діалектології [3; 5; 7; 8; 9; 13], деякі структурні рівні, зокрема акцентний, із погляду мовної динаміки науковці не аналізували.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження акцентуаційного розвитку слів в українській мові здійснили Л. Булаховський [2], В. Склярєнко [12], В. Винницький [4]. За останні десятиліття у вітчизняному мовознавстві акцентуаційні характеристики окремих говірок і говорів південно-західного наріччя висвітлювали Я. Пура, Г. Клепікова, К. Дейна, П. Ткачук, Д. Гринчишин, С. Рабій-Карпинська, В. Кирилич, Л. Коць-Григорчук, Г. Кобирина, О. Ковач, Я. Рігер, К. Іваночко, південно-східного наріччя – А. Очеретний, А. Зинякова, поліського наріччя – В. Власенко. Акцентний рівень із погляду статичної й динамічної в східнополіських говірках залишився поза увагою науковців, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – виявити зміни в наголошенні окремих словоформ у східнополіських говірках української мови та з'ясувати причини цих змін.

Завдання статті – з'ясувати статичні та динамічні характеристики акцентних явищ у східнополіських говірках.

Виклад основного матеріалу. Як стверджують науковці, у сучасній українській літературній мові відбувається стабілізація та нормування в

галузі акцентуації, зменшується кількість акцентних варіантів [4, с. 470; 10, с. 91]. Проте в говорах української мови виявляємо чимало варіантів наголошення окремих слів і їх форм. Зокрема, в першому томі «Атласу української мови» (далі – АУМ I), який охоплює східнополіські та значну частину правобережнополіських говірок, середньонадніпрянські, північні слобожанські та деякі північні степові говірки, частину східних волинських і східних подільських говірок, різні акцентні варіанти виявлено в іменникових формах *руно* (*руно́* й *руно*), *сміття* (*см'іт'я́* і *см'іт'я*), *дрова* (*дрова́* й *дрова*), *корови* (*коро́ви* й *корови́*), *хустки* (*хусткі́* й *хустки*), *кісток* (*к'істо́к* і *к'істок*); у словосполученні *три брати* (*три бра́та*, *три бра́ти* й *три брати́*); у прикметнику *рясний* (*р'асни́й* і *р'асний*) і в прикметниках із суфіксом *-еньк-* (*б'ілен'ки́й*, *то́нен'ки́й*, *ле́ген'ки́й* і *б'ілен'ки́й*, *тонен'ки́й*, *леген'ки́й*); у займенникових формах *мого*, *твого*, *того*, *тому* (*мого́*, *твого́*, *того́*, *тому́* і *мого*, *твого*, *того*, *тому*); у Р. в. одн. числівника *один* (*одно́го* й *одно́го*); у дієслові *жєврїти* (*жєв'р'їти́* й *жєв'р'їти*) [АУМ, т. I, к. 147–159]. Як супровідну рису акцентні особливості подано на картах інших рівнів: фонетичному (№ 27 – *мабу́ть* (*мабу́т'і* й *мабу́т'і*), № 51 – *рябий* (*р'абі́й* і *р'абі́й*), № 82 – *вузол* (*вузо́л* і *вузо́л*), № 83 – *щавель* (*ич'авел'і* і *ич'авел'і*), № 95 – *комір* (*ко́м'ір* і *ком'ір*), № 99 – *фартух* (*фа́ртух* і *фартух*), № 101 – *пахва* (*па́хва* й *пахва́*), 105 – *скирта* (*скі́рт(д)а* й *скирт(д)а́*), № 137 – *вузький* (*ву́з'ки́й* і *вуз'ки́й*), морфологічному (№ 162 – *цебер* (*це́бер* і *цебе́р*), № 178 – *вівця* (*в'іу́ц'а* й *в'іу́ц'а́*), № 213 – *рукава* (*рука́ва* й *рукава́*), № 222 – *коня́м*, *людо́ям* (*ко́н'ам*, *л'у́д'ам* і *ко́н'ам*, *л'у́д'ам*), № 223 – *у сінях*, *у грудях*

(у с'ін'ах, у груд'ах і у с'ін'ах, у груд'ах), № 254–255 – 1-а ос. одн. теп. часу дієслів II дієвідм. з основами на [д], [с] (*ходжу́, воджу́, буджу́, сиджу́* й *ходжу, воджу, буджу, сиджу; ношу́, прошу́, кошу́* і *ношу, прошу, кошу*)) і лексичному (№ 316 – *кропива* (*кропи́ва* і *кропи́ва*)). Різні акцентні тенденції простежуються як у різних наріччях і говорах¹, так і в межах одного діалекту, спорадично – в окремих говірках. Одні типи наголошення (напр., флективний наголос ім. *руно́*, коренева акцентуація ім. *коро́ви*) збереглися з праслов'янської мови, деякі словоформи в українській мові та/або в її говорах набули нової акцентуації (*руно, корови́*). Причини змін тенденцій наголошення для різних слів (їхніх форм) можуть бути різними: аналогія, індукція одних форм на інші, тенденція до протиставлення форм, результат іншомовних впливів. Актуальними залишаються також питання збереження/втрати праслов'янського типу наголошення в сучасних говірках, причини змін.

Із метою з'ясування статичних і динамічних характеристик акцентних явищ у 2010–2016 рр. у тих самих населених пунктах, що і в «Атласі української мови», за тією самою програмою було проведене повторне обстеження східнополіських говірок. Виявлено деякі тенденції в наголошенні.

1. Зіставне вивчення говірок засвідчило, що акцентування залишається без значних змін за умови єдиного наголосу в діалекті та в суміжних із ним говорах. Зокрема, у сучасних східнополіських говірках, як і в говірках середини ХХ ст., не зафіксовано інших акцентних форм у дієсловах 1-ої ос. одн. II дієвідм., окрім подібних до *ходжу́* (*хожу́, ход'у́*), *ношу́* (*нос'у́*). Ця риса об'єднує говірки північного наріччя з багатьма говірками південно-східного наріччя [АУМ, т. I, к. 254–255].

2. У східнополіських говірках початку ХХІ ст. майже послідовно зберігається наголос у словоформах, що в середині ХХ ст. утворювали широкі ареали з одним типом наголошення. Наприклад, у формі Н. в. множ. ім. *корова* зберігає первісну кореневу акцентуацію відмінкової форми множини (*коро́ви*). Цією рисою східнополіські, слобожанські, лівобережні середньонадніпряньські говірки протиставляються говіркам правобережнополіським, правобережним середньонадніпряньським і багатьом говіркам південно-західного наріччя, де згаданий іменник набув флективної акцентуації (*корови́*) [АУМ, т. I, к. 151]. У сучасній говірці 314 акцентна дублетність (*коро́ви // корови́*) спостерігається тільки в індивідуальному мовленні одного з інформантів.

У східнополіських говірках на двох хронологічних зрізах (50–60-ті рр. ХХ ст. і 10-ті рр. ХХІ ст.) у Р. в. і Д. в. одн. займ. *той* та в Р. в. одн.

прономенів *мій, твій* наголошується закінчення (*то(а,е)му́, то(а,е)го́, тво(а)го́, мо(а)го́*). Парокситонне наголошення цих займенників (*то́му, то́го, тво́го, мо́го*), властиве говіркам південно-західного наріччя [АУМ, т. I, к. 156–157; т. II, к. 132, 134], у сучасних східнополіських говірках засвідчене зрідка: *мого́//мо́го* (н. п. 134), *то́го* (н. п. 289), *то́му* (н. п. 289, 355). Учені вважають, що парокситонеза в словоформах типу *твойо́го* (н. п. 322) в українській мові існує тривалий час, оскільки форми з таким наголосом (*моє́го, своє́го, твоє́го*) зафіксовані в давніх українських пам'ятках [6, с. 17].

У східнополіських говірках у слові *цебер* наголошується перший склад – *це́бер*. Варіант *цебе́р*, властивий для говорів південно-західного наріччя та частини говірок південно-східного наріччя [АУМ, т. I, к. 162], виявляє низьку функційну активність: у середині ХХ ст. його виявлено в н. пп. 17, 186, 188, на початку ХХІ ст. – у н. пп. 137, 141, 169, 181. На думку В. Скляренка, увійшовши в давньоруську мову (др. *цебрь*) із початковим наголосом (як запозичення з польської), цей іменник уже на ґрунті окремих українських говорів набув кінцевої акцентуації [12, с. 117].

Баритонований іменник *-ā-основи *кропива* зберігає в східнополіських говірках давній кореневий наголос: *кро(а)пи́ва*. Таке наголошення слова типове для говірок північного та південно-західного наріччя [АУМ, т. I, к. 316; т. III, ч. 4, 229; Сабадош, к. 26; ДЛАЗ, т. I, к. 6]. На двох хронологічних зрізах (середина ХХ ст. і початок ХХІ ст.) варіанти цього слова з наголосом на закінченні представлені в зоні контактів із середньонадніпряньськими та слобожанськими говірками, у яких поширений варіант наголошення *кро(а)пи́ва*.

У 2010-х рр., як і в 1950–1960-х рр., у східнополіських говірках іменник *сміття* переважно зберігає наголос на першому складі: *см'і(é)т':а(é)*. Варіант із наголошенням закінченням має низьку активність: його виявлено в 12 н. пп. (н. пп. 80, 132, 147, 159, 160, 161, 164, 167, 171, 173, 175, 181) за попередньої експлорації та в 16 н. пп. (н. пп. 12, 142, 147, 148, 150, 152, 153, 161, 175, 181, 308, 317, 320, 322, 349, 351) після сучасних обстежень. Така вимова слова може зумовлюватися впливом говірок суміжних південно-східних говорів, у яких уживається словоформа *см'ім':á*, і, можливо, усного літературного мовлення, у якому це слово має дублетну акцентуацію [СУМ, т. IX, 408].

У східнополіських говірках у середині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. іменник *руно* майже послідовно зберігає первісний флективний наголос в однині (*руно́*). Такий акцентний варіант цього

¹ Наприклад, у говірках південно-західного наріччя наголос на пенультимі, або парокситонний мають займенникові форми *мо́го, тво́го, сво́го*, у більшості говірок поліського й південно-східного наріччя наголошеним є закінчення – *мого́, твого́, свого́* [АУМ, т. III, ч. 3, к. 22].

слова засвідчений у багатьох прилеглих середньополіських, середньо наддніпрянських, слобожанських говірках [АУМ, т. I, к. 147] і в сучасній поезії [11, с. 195]. Кореневе наголошення слова, властиве для південно-західних і деяких південно-східних говорів української мови [АУМ, т. II, к. 292; т. III, ч. 4, 168], у літературній мові [Погрібний, с. 510], спостерігається зрідка (у н. пп. 80, 116, 167, 173, 189, 311 у 2010-2016 рр. та в н. пп. 12, 15, 16, 100, 108, 113, 114, 121, 128, 137, 148, 171, 175, 186, 279, 311, 322 у 1950–1960-х рр.).

У більшості східнополіських говірок на двох хронологічних зрізах (середина ХХ ст. і початок ХХІ ст.) простежуємо новіше (проти *дрова́*) кореневе наголошення слова *дрова́* (див. рис. 1)². На думку Л. Булаховського, початковий наголос в іменнику *дрова́* може зумовлюватися впливом Р. в. множини [1, т. II, с. 446]. На сході східнополіського говору й спорадично в інших діалектних зонах цей іменник має подвійну акцентуацію – *дрова́* й *дрова́*, що, імовірно, зумовлене збереженням давнього наголошення та міждіалектною інтерференцією зі слобожанськими говірками, у яких [АУМ, т. I, к. 150], як і в багатьох інших говірках південно-східного наріччя [АУМ, т. III, ч. 4, ч. 237], обидва варіанти часто співіснують.

Рисунок 1. Карта: Наголос іменника дрова

Засвідчуємо, що на початку ХХІ ст., як і в 1950–1960-х рр., на півночі та сході східнополіського діалекту в слові *рясний* наголошується кореневе морфема (*р'асни(й)*), що є типовим варіантом для правобережнополіських і для низки говірок південно-західного наріччя [АУМ, т. I, к. 154]. Однак на північному заході східнополіського говору після середини ХХ ст. частіше почали вживати варіант із наголосом на флексії (*р'асній*), виявлений у більшості південних східнополіських говірок, перманентний для південно-східних говорів і закріплений літературною нормою [СУМ, т. VIII, 925].

Виявляємо збереження ізогласи, що розмежує ареали варіантів слова *комір* із наголосом на різних складах – *коўн'ёр*, *ком'ір* (такі варіанти зафіксовані в наддеснянській східнополіській смузі й на півночі правобережнополіського діалекту) і *кóм'ір* (варіант, типовий для більшості східнополіських говірок і для говорів південно-східного наріччя) [АУМ, т. I, к. 95]. Однак треба зауважити, що за повторної експлорації на півночі діалекту інколи фіксується форма з акцентованим першим складом *кóм'ір* (н. пп. 9, 64, 73, 94, 100, 110, 116, 133, 136), що, можливо, зумовлене впливом південних східнополіських говірок і літературної мови.

Як і за попереднього обстеження в середині ХХ ст., на початку ХХІ ст. слово *щавель* у північно-західному ареалі східнополіського діалекту зберігає початковий наголос: *щчáвел'* [АУМ, т. I, к. 83]. Ця тенденція виявляється і в окремих островних мікроареалах. Більшості ж східнополіських говірок відомі форми, у яких наголошується кінцевий склад: *щчавéл'*.

3. У низці словоформ у східнополіських говірках виявлено подвійний наголос. Його уніфікації перешкоджають різні зовнішні та внутрішні чинники.

У східнополіських говірках, як і в суміжних українських говорах (правобережнополіському, середньонаддніпрянському та слобожанському) [АУМ, т. I, к. 101] і в літературній мові [СУМ, т. VI, 100], іменник *пахва* має флексивний наголос (*пахвá*). Форма *пáхва* із наголосом на корені, яка в східнополіському діалекті та в багатьох інших українських говорах [АУМ, т. I, к. 101; т. III, ч. 4, с. 243] утворює островні ареали, можливо, зумовлена впливом акцентного типу з нерухомим наголосом на корені двоскладових слів.

В обстежуваних східнополіських говірках на двох хронологічних зрізах (1950–1960-ті рр. і 2010-ті рр.) виявлено різні варіанти наголошення слова *мабу́ть*: *ма́бут'* і *мабу́т'*. Його подвійне наголошення спостерігається в суміжних говорах [АУМ, т. I, к. 27] і в літературній мові [СУМ, т. IV, 587].

У 2010–2016 рр., як і в 1950–1960-х рр., в обстежуваних говірках у дієслові *жеврѣти* виявлене подвійне наголошення: *же́ўр'іт'* і *жеўр'іт'*. У говорах південно-східного наріччя переважає форма *же́ўр'іти*, південно-західного – *жеўр'іти*. Однак, як і понад півстоліття тому, у багатьох східнополіських говірках це дієслово не вживають.

Зіставне вивчення говірок засвідчило, що іменники *кони*, *люди* в Д. в. множ. і *сіни*, *груди* в М. в. множ. на півночі діалекту та спорадично в інших частинах східнополіського мовного простору

² Карти № 1, № 2 репрезентують матеріали двох хронологічних зрізів: середини ХХ ст. і початку ХХІ ст.: контурні фігури відтворюють матеріали, зібрані протягом 2010–2016 рр.; заліті фігури – матеріали середини ХХ ст., представлені в АУМ.

мають подвійну акцентуацію: *кón'ам, л'уд'ам, у с'ін'ах, у груд'ах* та *кон'ám, л'уд'ám, у с'ін'áх, у груд'áх*. Окрім впливу суміжних слобожанських, нижньопріп'ятських говірок, у яких уживаються паралельні форми з наголошеними й ненаголошеними флексіями [АУМ, т. I, к. 222–223; ЛАНП, к. 57], подібна неусталеність в акцентуванні, можливо, викликана характером наголосу для цього словотвірного типу, адже в українській мові в цих іменниках під час відмінювання наголос має схильність змінюватися з кореня на окремі відмінкові закінчення: *л'уди – л'удéї, с'іни – с'інéї, груди – грудéї*. У відмінкових формах множини іменника *кiнь* зміни в наголошенні зумовлені впливом іменників *ї-основ (докладно [12, с. 126–127]) та, імовірно, аналогічним впливом іменників типу *люди*. У багатьох східнополіських говірках, як і в середньонадніпрянських і правобережнополіських, іменники *кони, люди* в Д. в. множ. і *сини, груди* в М. в. множ. отримали початкову акцентуацію (*кón'ам, л'уд'ам, у с'ін'ах, у груд'ах*).

В умовах білінгвізму та конкурування діалектних систем у сучасних східнополіських говірках спостерігається неусталеність наголошення іменника *фартух*, хоч у середині ХХ ст. ізоглоса протиставлення *фáртух* і *фарту́х* була чіткою [АУМ, т. I, к. 99].

4. У низці випадків зафіксовані зміни в співвідношенні між акцентними варіантами на користь одного з них. У багатьох обстежуваних східнополіських говірках у сполученні *три брати* спостерігається флективна акцентуація іменника в множині (*три брати́*), що виникла на ґрунті української мови [12, с. 103]. Якщо порівняти говірки, віддалені в часі на 60 років, можна помітити, що варіант *три бра́ти*, типовий для багатьох говірок південно-східного наріччя [АУМ, т. I, к. 149], скоротив уживання з 31 н. пп. у середині ХХ ст. до 9 н. пп. на початку ХХІ ст. через заміну словосполученнями *три брати́* і *три бра́та*, в останньому з яких іменник має безальтернативну кореневу артикуляцію, що є первісною.

Частіше вживання на початку ХХІ ст. акцентного варіанта *ху́стки*, представленого в суміжних правобережнополіських говірках [АУМ, т. I, к. 152], зумовило звуження зони побутування форми *хусткі́* з наголошеним закінченням, типовою для багатьох говірок південно-східного наріччя.

Зіставне вивчення говірок засвідчило звуження ареалу слова *кістка*, у якому у формі Р. в. наголошується морфема *-ок* (*к'істо́к*) (див. рис. 2) на користь типового для поліських говірок [АУМ, т. I, к. 153] варіанта з наголосом на корені: *ко́сток*.

За останні десятиліття в східнополіських говірках активізувалися словоформи *ле́ген'киї, то́нен'киї, б'е́ленкиї* із початковим наголосом³,

Рисунок 2. Карта: Наголос родового відмінка множини іменника кістка

звужуючи активність типових для говірок південно-східного наріччя словоформ із наголошеним суфіксом *-еньк-* (*ле́ген'киї, то́нен'киї, б'і́ленкиї*) [АУМ, т. I, к. 155].

У сучасних східнополіських говірках, на відміну від цих говірок у середині ХХ ст., більшого поширення набула форма з наголошеним закінченням (*рукава́*). У 1950–1960-х рр. її було виявлено в 32 н. пп., у 2010-х рр. – у 71 н. пп. Ця словоформа є типовою для багатьох говірок південно-східного наріччя та середньополіського говору [АУМ, т. I, к. 213]. Варіант *рука́ва*, навпаки, зменшив уживання на 24,5% – до 46 н. пп.

Словоформу *скирда́*, яка вживається також у прилеглих українських говірках Курщини та відома в деяких правобережнополіських говірках, говірках південно-східного й південно-західного наріччя [АУМ, т. I, к. 105], у 2010-х рр. зафіксовано вдвічі частіше (у 104 н. пп.), аніж це було 60 років тому. Це слово, запозичене з литовської мови (лит. *stūrta*), зазнало впливу флективно наголошених іменників **-ā, *-jā*-основ [12, с. 15]. Словоформи з початковим наголосом (*скі́рта* й *скі́рда*) зменшили функційну активність.

Імовірно, впливом південноросійських говірок у північних східнополіських говірках на акцентному рівні у слові *рябий* зумовлена тенденція наголошувати корінь (*р'áбий*). Таку ж акцентну особливість виявлено на сході білоруського діалектного континууму [ЛАБНГ, т. I, к. 6].

За останні 60 років у східнополіському говорі північніше посунулася ізоглоса з типовою для поліських говірок кореневою акцентуацією словоформи *ву́з'ки(ї)*. На півдні східнополіського діалекту, як і в говорах південно-східного наріччя, словоформа *ву́з'киї* зберігає наголос на закінченні.

У середині ХХ ст. на сході східнополіського говору було виявлено різне наголошення іменника *вузол*: *ву́зол* і *вузо́л*. Спорадично словоформа

³ Такий тип наголошення характерний для північного наріччя й російської мови.

(в)уз'ол уживалася в інших зонах діалекту, у правобережнополіських і деяких говірках південно-західного наріччя. Чимале поширення вона мала в полтавському ареалі [АУМ, т. I, к. 82]. За сучасного обстеження східнополіських говірок виявлено, що варіанти слова з акцентованим другим складом, зберігаючись на сході ареалу, поширилися далі на захід. Зміна тенденції наголошувати це слово супроводжується зміною рефлексів колишнього редукованого – [‘e] на [‘o]: *вуз’ел* – *вуз’ол*.

У досліджуваних говірках, як і в більшості говірок південно-східного наріччя [АУМ, т. I, к. 158], у Р. в. одн. числівник *один* зберігає наголос на закінченні: *о(а)дно́го*. Розпорошений у східнополіському діалекті варіант із парокситонним наголосом *о(а)дно́го*, який за останні 60 років збільшив уживання більш ніж удвічі – до 24 н. пп. В окремих говірках, у яких засвідчене подвійне наголошення слова, словоформу *одно́го* виявлено не в словосполученнях типу *не вистачає/хватає одного кілограма (метра, гектара)*, що належали до переліку запитань програми, а в інших, у спонтанному мовленні, наприклад: *ад одно́го краї́у пол’а да друго́го* (н. п. 134), *да одно́го д’а́д’ка* (н. п. 94), *одно́го дн’а* (н. п. 324) тощо. Через це припускаємо, що зміни в акцентному типі частково зумовлюються певними ритміко-синтаксичними особливостями, хоча з’ясування причин поширення цієї тенденції вимагає глибокого опрацювання та перевірки. Для говорів південно-західного наріччя та багатьох правобережнополіських говірок акцентний варіант *одно́го* є типовим.

Деякі локально нетипові явища наголошення за останні 60 років зникли. Зокрема, на тлі фонетичних варіантів *в’іуц’а*, *оуц’а* вийшли з ужитку

в’іуц’а (н. пп. 167, 171), *оуц’а* (н. п. 158) [АУМ, т. I, к. 178]].

Висновки. Зіставне вивчення говірок засвідчило, що суттєвих змін у наголошенні не зазнають словоформи, які в досліджуваному мовному просторі не мають альтернативного наголосу. Зміни в співвідношенні між акцентними варіантами зумовлені міжговірковою й міждіалектною взаємодією, літературною мовою, українсько-російською інтерференцією. Неусталеність наголошення окремих слів зумовлена впливом інших акцентних типів, наявністю подвійного наголосу, можливо, певними ритміко-синтаксичними особливостями. Утім, у багатьох сучасних східнополіських говірках акцентні типи залишилися тими, що були виявлені 60 років тому й часто є вихідними (праслов’янськими).

На південь наддеснянської східнополіської смуги поширилася словоформа *вуз’кй*, що, як і в південних зонах діалекту, має наголошену флексію. У багатьох північних східнополіських говірках у прикметниках із суфіксом *-еньк-* більш виразною стала тенденція наголошувати корінь, натомість у північно-західній частині говору простежується дестабілізація в наголошенні прикметника *рясний*. На півдні та на південному сході діалекту частіше, аніж 60 років тому, уживають типові для поліського наріччя форми з початковим наголосом *к’істок* і *х’устки*. На сході говору та спорадично в інших діалектних зонах виявлене хитання наголосу в ім. дрова (*др’ова* й *дрова*).

Дослідження динаміки акцентування в суміжних діалектних утвореннях дозволить зіставити тенденції наголошення в них із тенденціями наголошення в східнополіських говірках і з’ясувати змінність/сталість акцентування в широкому мовному просторі.

Література

1. Булаховський Л. Вибрані праці в п’яти томах / Л. Булаховський. – К. : Наукова думка, 1975–1983.
2. Булаховський Л. Український літературний наголос (Характеристика норми) / Л. Булаховський. – К. ; Львів : Радянська школа, 1947. – 56 с.
3. Варченко І. Лубенські говірки і діалектна суміжність (фонетичні риси протягом трьох століть) / І. Варченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 252 с.
4. Винницький В. Українська акцентна система : становлення, розвиток / В. Винницький. – Львів : Біблос, 2002. – 578 с.
5. Глуховцева К. Динаміка українських східнослов’янських говірок : [монографія] / К. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 592 с.
6. Кобирилка Г. Прийоми й методи аналізу парокситонези на тлі вільного, рухомого наголосу в українських говірках / Г. Кобирилка // Українська мова. – 2016. – № 2. – С. 14–23.
7. Колесников А. Морфологія українських південнобесарабських говірок : генеза і динаміка : [монографія] / А. Колесников. – Ізмаїл : СМІЛ, 2015. – 676 с.
8. Костів О. Динаміка й статика в діалектних просторових конструкціях (на матеріалі II тому АУМ) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Костів. – Львів, 2003. – 207 с.
9. Кукса Т. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. Кукса. – Київ, 2013. – 203 с.
10. Матвіяс І. Варіантне наголошування слів і їх форм в українській мові / І. Матвіяс // Культура слова. – 2006. – Вип. 66–67. – С. 91–98.
11. Пристай Б. Наголошення у говорах і акцентна варіантність / Б. Пристай // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – Вип. 14. – С. 194–199.
12. Склярєнко В. Історія українського наголосу : Іменник / В. Склярєнко. – К. : Наукова думка, 2006. – 708 с.
13. Шарпило Б. Спроба порівняльно-історичної характеристики східнослов’янських (старобільських) говірок / Б. Шарпило // Діалектологічний бюлетень. – Вип. VII. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 3–23.

Джерела ілюстративного матеріалу

14. АУМ – Атлас української мови : в 3 т. – Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі / [ред. тому І. Матвіяс]. – К. : Наук. думка, 1984. – 498 с. ; Т. 2 : Волинь, Наддністріянщина, Закарпаття і суміжні землі. – 1988. – 522 с. ; Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі / [ред. тому А. Залеський, І. Матвіяс]. – К. : Наук. думка, 2001. – 266 с.
15. ДЛАЗ – Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР : (Лексика) / Й. Дзендзелівський. – Ужгород, 1958–1993. – Ч. I – III.
16. ЛАБНГ – Лексичны атлас беларускіх народных гаворак : у 5 т. – Мінск, 1993–1998.
17. ЛАНП – Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті / Т. Назарова. – К. : Наукова думка, 1985. – 136 с.
18. Погрібний – Орфоепічний словник / Укл. М. Погрібний. – К. : Рад. школа, 1984. – 626 с.
19. Сабадош – Сабадош І. Атлас ботанічної лексики української мови / І. Сабадош. – Ужгород, 1999. – 104 с.
20. СУМ – Словник української мови : у 11 т. – К. : Наукова думка, 1970–1980.